

Türk Savunma Sanayisi ve Bir Örnek Firma FNSS

Turkish Defense Industry And A Model Company: FNSS

*Fatma TOMBAK**

Başvuru Tarihi: 30 Ocak 2025

Kabul Tarihi: 14 Haziran 2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özet

Bu çalışmanın amacı genelde savunma sanayinin bir ülke için önemini özelde Türkiye için yerli ve millî savunma sanayinin önemini FNSS firması örneğiyle ortaya koymaktır. Geçmişten günümüze ordu ve silahlı güçler devletlerin ve milletlerin var olmasında, tehditlere karşı korunmasında en etkili unsur olmuştur. Ancak bu unsurun varlığı kadar disiplini, donanımı, silah teknolojisi ve bu silahlar konusunda bağımlı/bağımsız olması da önemli olmuştur. Bu açıdan savunma sanayinin etkin rolü makalede ele alınarak Türklerin tarihî serüveninde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde kritik dönemlerde ortaya çıkan sonuçlar aktarılacaktır. Bu tarihi süreçten hareketle millî ve yerli savunma sanayiye verilen ve verilmesi gereken önemin anlaşılması ve akabinde yerli ve millî sanayinin Türkiye'nin dış politikasından, ekonomik gelişimine ve ordusunun güçlü ve çağdaş/çağın gerekleri ile donatılmış olmasına kadar ne kadar hassas bir sektör olduğu ortaya konulacaktır. Ulusal bir kara savunma sistemleri firması olan FNSS (FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.) örneğinden hareketle de kısa sürede bunun nasıl başarılı olduğu ve ülkenin ekonomisine, ordusuna, silah teknolojisine kadar birçok fayda ürettiği ifade edilecektir. Çalışmada geçmişten günümüze, dış politikadan ülke içindeki ulusal ekonomiye kadar genelden özele doğru bir yöntem izlenerek savunma sanayinin ülke açısından oynadığı kritik roller tespit edilecektir. Bu tespitlerden sonra savunma sanayinin bağımsız, güçlü bir ekonomi ve dış politikada etkin olunması, güçlü bir şekilde devletimizin ve milletimizin varlığı için ne kadar önemli olduğu sonucu paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Savunma sanayii, Türk ordusu, Türk savunma sanayii, Türk dış politikası, FNSS.

Abstract

The aim of this study is to reveal the importance of the defense industry for a country in general, and the importance of the domestic and national defense industry for Turkey in particular, with the example of the FNSS company. From past to present, the army and armed forces have been the most effective elements in the existence of states and nations and in protecting them against

* Dr. Öğretim Görevlisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, fatma.tombak@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2439-0173.

threats. However, as important as the existence of this element, its discipline, equipment, military technology, and dependence/independence on these weapons have also been important. Based on this historical process, the importance given to the national and local defense industry and the importance that should be given to it will be understood and then it will be revealed how sensitive a sector the domestic and national industry is, from Turkey's foreign policy to its economic development and its army being strong and equipped with the requirements of the modern age. In this respect, the active role of the defense industry will be discussed in the paper and the results that emerged during critical periods in the historical adventure of the Turks and the Republic of Turkey will be explained. Based on the example of FNSS (FNSS Defense Systems Inc.), a national land defense systems company, it will be emphasized how this was successful in a short time and how it produced many benefits for the country's economy, military, and weapons technology. This study, the critical roles played by the defense industry for the country will be determined by following a method from general to specific, from past to present, and from a foreign policy to the national economy within the country. After these determinations, it will be shared how important the defense industry is for an independent, strong economic activity in foreign policy, and for the strong existence of our state and nation.

Keywords: Defense industry, Turkish army, Turkish defense industry, Turkish foreign policy, FNSS.

Giriş

İnsanlık tarihi incelendiğinde savaşız bir dönemin olmadığı; devletler, hanedanlıklar incelendiğinde ise askersiz, savunmasız bir siyasi ve toplumsal örgütlenmenin dünyada var olamadığı/olmadığı görülmektedir. Bu nedenle savaşlar için ordu; güçlü bir ordu ve savaşı kazanmak için de güçlü bir savunma sanayisinin (silah, araç, gereç, savunma sistemleri gibi) varlığı önem kazanmaktadır. Bu çalışma tarih disiplini içerisinde üretilerek Türkiye için ordu ve savunma sanayisinin önemini, savunma sanayi tarihi incelendiğinde Türkiye'nin millî varlığı ve bağımsızlığı için savunma sanayinin kritik rolünü ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu alandaki yerli ve millî savunma sanayi firmalarından FNSS özelinde örnek bir inceleme ile savunma sanayinin ülkemiz açısından oynadığı kritik roller ortaya konulacaktır. Bu tespitlerden sonra savunma sanayinin bağımsız, güçlü bir ekonomi ve dış politikada etkin olunması, güçlü bir şekilde Türkiye'nin varlığı için ne kadar önemli olduğu sonucu paylaşılacaktır. Bu yönüyle günümüzde önemli bir değere sahip savunma sanayisi alanında alana katkı sunmak hedeflenmiştir.

Ordu, bir devletin egemenliği için ve bu egemenliğine yönelecek tehditlere karşı onu koruyabilmek için bir devletin sahip olması gereken en önemli unsurlardan biridir. Bu ordunun sürekli, eğitilmiş, disiplinli bir askerle; modern gelişmiş bir silahla donatılması gereklidir. Aksi takdirde ülkeye yönelecek tehditlere karşı ülkenin savunması zayıf kalacaktır. Bu nedenle her devlet ordusuna ve savunmasına belli bir bütçe ayırmak zorundadır. Bu bütçe ülkenin nüfusuna, sahip olduğu toprak parçasının büyüklüğüne, kara-deniz devleti olmasına ve jeopolitik konumuna vb. özelliklerine göre azalmakta ya da artmaktadır. Türkiye gibi çevresi istikrarsız bir coğrafyada (Ortadoğu) olan ondan da önemlisi kıtalar arası (Avrupa-Asya), dinler arası (İslamiyet-Hristiyanlık), jeopolitik ve stratejik bir konumda yer üstü, yer altı zenginlikleri olan amfibi bir ülkenin sürekli dış tehditlere ve terör saldırılarına maruz kalması kaçınılmazdır. Bu nedenle Türkiye'nin her zaman güçlü, donanımlı ve modern bir orduya sahip olması gerekmektedir. Türkiye'nin ifade edilen özellikleri ve sahip olduğu konum güçlü bir orduya sahip olmasını doğurmakta, güçlü bir ordu da savunma bütçesinin artmasına neden olmaktadır. Bu durum ise gelişmekte olan bir ülke olarak dövize ihtiyacı olan Türkiye'nin ithal edilen

savunma silahları, donanımı ve aracı döviz çıkışına neden olması ile ülke ekonomisini ve gelişimini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Savunma sanayisinin ve savunmaya ayrılan bütçenin durumu bu nedenle birçok faktörü de ilgilendirdiği için önemlidir.

Savunma harcamaları, “ülkelerin refahının sağlanması, ulusal birlik ve bütünlüğün sürdürülmesi ve korunması, iç ve dış güvenliğe yönelebilecek tüm tehditlerin önlenmesi amacıyla ülkelerin millî gelirlerinden savunma amacıyla ayrılan bütçe olarak tanımlanmaktadır.” (Küçüköğlü, 2023, s.19). Savunma sanayisi denildiğinde ise savaş araç gereçlerinin üretimini amaçlayan, birçok endüstri kolunun ortak işe koşulduğu sanayi organizasyonu olarak tanımlanmaktadır. Savunma sanayisi, “ülkenin silahlı kuvvetleri için taktik, stratejik ve savunma amacına yönelik silah sistemleri ve donanımları tasarlayan, geliştiren ve üreten, sanayi dalları başta olmak üzere diğer bütün ekonomik faaliyet alanları ile iç içe olan özel ve kamu kuruluşlarının mülkiyetindeki işletmeler topluluğudur.” (Küçüköğlü, 2023, s.19). Kamu veya özel kuruluşların ihtiyaç duyduğu çeşitli araç ve gereçlerin üretilmesi savunma sanayinin temelini oluşturmaktadır (Temiz, 2012). Bu nedenle Tophane-i Âmire'nin kurulması, tarihsel bağlamda Türk savunma sanayisinin miladı olarak kabul edilmektedir. Fakat çağdaş teknolojiye ayak uydurmak çeşitli aşamalardan geçerek MKEK'in kuruluşuyla yeni bir boyut kazanmıştır (Şehitoğlu ve Kurt, 2021). Türk savunma endüstrisine ait veriler incelendiğinde Türkiye'de savunma alanında 3.000'e yakın firma bulunmakta ve bu firmalarda 80.000'den fazla insan çalışmaktadır (Savunma Sanayii Başkanlığı, 2022). Türk savunma endüstrisi bu yönüyle hem savunma hem de ülkenin ekonomisine önemli katkı veren sektörlerden birini oluşturmaktadır. Öyle ki son yıllarda gösterilen gelişim, birçok alanda yerli savunma sanayi firmalarının platform, sistem ve yeteneklerinin yurt dışı pazarlarda talep edilir hale gelmesini sağlamıştır.

Yöntem

Tarih bilimi içerisinde üretilen bu çalışma tarih disiplini yöntemlerini kullanmıştır. Savunma sanayi üzerine odaklanan çalışmada savunma sanayisinin savaş gibi bir ülke için kritik zamanlarda oynayacağı rol için üretici ve tedarikçilerin savunma ve güvenlik kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu teknolojide ve özelliklerde sistem ve silahları için yerli ve millî firmaların önemini bir örnek firma üzerinden ortaya koymaya çalışmaktadır. Ayrıca tarihte yaşanan önemli krizlerde yerli ve millî savunma endüstrisinin varlığının önemi örneklerle belirtilecektir. Çalışma, tarih disiplini içerisinde üretildiği için tarih disiplininin metodolojisi ve sınırlılıkları dikkate alınarak olanı ve yaşanılanı somut veriler üzerinden araştıran bir incelemedir. Bu makale tarihsel bir betimleme ve analiz araştırmasıdır. Çalışma konunun ve problemin tespiti, konunun sınırlanması, literatür, arşiv ve kaynak taraması, kaynak ve bilgi tasnifi, tasnifi yapılan bilgilerin analizi ve yorumlanması aşamalarını kapsamaktadır (Şimşek, 2021).

Çalışmada Türk savunma sanayi tarihi genel olarak ele alınmış sonra da FNSS firması özelinde örnek verilerek savunma sanayisinin ülkenin savunmasındaki kritik önemi ortaya konulmuştur. Türk savunma sanayisi üzerine literatürde önemli çalışmalar bulunmaktadır (TÜSİAD, 1999; Karaköse, 2010; Özgen, 2016; Baran, 2018; Karaköse, 2019; Özdal, 2019; Özlü, 2019; Yalçın, 2019; Bayram, 2020; Duman, 2020; Erdinçler, 2021; Şehitoğlu ve Kurt 2021; Ermiş ve Canbolat 2022; Besenyó ve Málnássy 2022; Tombak, 2022; Kandemir, 2023; Küçüköğlü, 2023; Yılmaztürk, 2023). Ancak FNSS gibi yerli ve millî firmaların savunma sanayisindeki etkisi ve rolü üzerine alanda yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu çalışma alandaki bu boşluğu doldurmaya yönelik yapılmıştır. Bu amaçla veriler için literatür taraması yapılarak kaynaklar, araştırmalar tasnif edilmiş ve çalışmanın konusu kapsamındaki bilgi, belge ve kaynaklar analiz edilmiş ve incelenip tartışılmıştır. Elde edilen sonuçlar yorumlanmış ve değerlendirilmiştir.

Geçmişten Günümüze Türk Ordusu ve Savunma Sanayisinin Durumu

Kutadgu Bilig yazarı Yusuf Has Hacib'in ifade ettiği gibi bir devletin egemenlik otoritesini etkili bir şekilde gösterebilmesi, düşmanları üzerinde caydırıcı olabilmesi, tehditleri önleyebilmesi ve onları yok edebilmesi için silahlı bir kuvvete ihtiyacı vardır. Bu ancak güçlü bir ordu ile olabilir. Bu ordu gücü daimî, disiplinli ve donanımlı olmalıdır (Akyüz, 2002). Türkler, tarihleri incelendiğinde savaşçı yetenekleriyle, askerî kültürleriyle diğer milletlerden belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Bilinen ilk Türk devleti olan Hun devleti askerî karakteriyle ön plana çıkmaktaydı (Taşağıl, 2020; Adak, 2022). Devlette her şey orduydü ve ordu her şeyin merkezindeydi (Özdal, 2019). Zorlu hayat koşullarında yaşamak da Türklerin savaşçı karakterlerini pekiştiren bir faktör olmuştu (Bıçak, 2019; Adak, 2021), aynı zamanda Türkler savaş stratejisini uygulamada ve silah kullanımında ileri gitmişlerdi (Duman, 2020). At, kılıç, kalkan, ok, yay, kement gibi zamanının en gelişmiş savaş alet ve araçlarını çok iyi kullanan Türkler diğer milletlerden önce savaş sanatına yenilikler getirmişlerdi (Kafesoğlu, 1998). Ancak Avrupa; Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform hareketleri ile hızlı bir dönüşüme girerken zamanın en güçlü Türk devleti olan Osmanlı Devleti'nde durağanlık vardı. Osmanlı Devleti'nin çağdaşlaşma yarışında geri kalışı savaş teknolojisi ve araçları konusunda da devleti zor durumda bırakmıştı. Savaş teknolojisinde ilerleyen düşman devletler, savaş meydanlarında Osmanlı Devleti'ni yenmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri XVIII. yüzyılda başlamıştı. Orduda da yenileşme ve askerinin modern silahlarla donatılması bu yüzyılda başlamıştır. Fransız Comte de Bonneval, 1729 yılında Bosna'ya gelip Müslüman olmasından sonra Sadrazam Topal Osman Paşa, kendisini İstanbul'a çağırarak Humbaracı Ocağını yenileştirme görevini vermesiyle Osmanlı'da başlayan yenileşme hareketleri (Berkes, 2002), Anadolu'da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile hızlanacaktır. Yeni Türk Devleti modernleşmeyi merkeze alarak bağımsız, ulusal ve laik bir sistemi kuracaktır (Karpaz, 2012). Nitekim, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1919 yılında ülkenin işgalini kastederek "*Düşman süngüsü altında millî birlik olmaz.*" sözü de teçhiz edilmiş modern ve disiplinli bir ordunun gereğini ortaya koymaktaydı.

Cumhuriyet rejiminin kurulması ile ordu da yeniden modern bir şekilde teşkilatlandırılmıştır. Günümüz ordu kuvvetleri açısından incelendiğinde 16 Ocak 1928 tarihli 1199 Sayılı Kanun ile Hava, Kara ve Deniz Müsteşarlıkları kurulmuştur (Millî Savunma Bakanlığı, 2023, s.28). 16 Nisan 1945 tarihinde ise Millî Müdafaa Vekâletinin adı Millî Savunma Bakanlığı olarak değiştirilmiştir (Millî Savunma Bakanlığı, 2023, s.32). Cumhuriyetin kuruluşundan II. Dünya Savaşına kadar Türkiye'de önemli savunma sanayi kuruluşları kurularak izlenen devletçi ve bağımsız politikalarla savunmada dışa bağımlılık azaltılmaya çalışılmıştır. Bu dönem savunma sanayinin ön planda olduğu bir dönemdir. Birçok kurum ve kuruluşun, birçok fabrikanın temelleri bu dönemde atılmıştır (Temiz, 2012). Örneğin Makine Kimya Endüstrisi (MKEK) ile Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi ve Kayseri Tayyare Fabrikası (TOMTAŞ) bu dönemde kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıllarda ekonomik bağımsızlığa önem vermiş millî bir sanayi hedeflemiştir (Toprak, 2022). Savunma sanayisi kuruluşlarına önem veren Türk Devleti, 1923 yılında Ankara'da Fişek Fabrikasını, 1925 yılında Kırıkkale'de Topçu Mühimmat Fabrikasını, 1926 yılında Kuvvet Merkezi ile pirinç döküm ve haddehanesini, 1930 yılında Ankara'da Kapsül ve İmla Fabrikasını ve Kırıkkale'de çelik döküm haddehanesini, 1937 yılında Kırıkkale'de Nitroselüloz Barut Fabrikasını ve top fabrikasını inşa etmeye başlamıştır. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nun (MKEK) kuruluş tarihi ise 15 Mart 1950'dir (Özlu, 2019). Görüldüğü gibi Türkiye, 1950 yılına kadar savunma sanayinde önemli yatırımlar yapmıştır. Ordunun II. Dünya Savaşı öncesindeki ve sonrasındaki durumu, ordunun savaş araç, gereçlerinin eskimişliği ve eksikleri üzerine çeşitli değerlendirme ve gözlemler de basın tarafından yapılmıştır (Akis Dergisi, 10 Temmuz 1954, s.22-23). Bu önemli girişimler II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler nedeniyle sürdürülemezdir. I. Dünya Savaşından sonra

II. Dünya Savaşında da Türkiye'nin ulusal ve toprak bütünlüğüne yönelik önemli bir tehdit ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı biterken savaşın galipleri arasında yer alan Sovyet Rusya (SSCB), Türkiye'yi tehdit etmiştir (Ulus, 16 Haziran 1947). Rusya, boğazların, tüm devletlerin ticaret gemilerinin ve Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerinin geçişine açık olmasını ve güvenliğinin Rusya - Türkiye tarafından sağlanmasını istemiştir. Ayrıca Kars ve Ardahan'ı da isteyen Rusya açıkça Türkiye'nin egemenlik hakkını ve toprak bütünlüğünü tehdit etmiştir (Uzman, 2018). Rusya'nın Türkiye'den Boğazların kontrolünü istemesi ve toprak talep etmesi Türkiye'nin millî güvenlik politikalarının değişmesine neden olmuştur. Rusya tehdidine karşı Türkiye güçlü bir savunma organizasyonu olan Kuzey Atlantik Paktı Örgütüne (NATO) başvurmuş ve üye olmuştur (Erdoğan, 2021). Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin yeterli askerî kapasite yaratamama gerçeği, NATO ittifakına girmesindeki en önemli neden olmuştur (Kandemir, 2023). Sovyet tehdidi sürecinde Truman Doktrinini (Ertem, 2009) uygulamaya sokan ABD, daha sonra Marshall Planı kapsamında Türkiye Cumhuriyeti'ne askerî ve malî yardım, hibe ve kredi desteklerinde bulunmuştur (Zafer, 16 Temmuz 1949; Ulus, 17 Mart 1948). Marshall yardımları (Ulus, 20 Haziran 1947, 21 Haziran 1947 ve 24 Haziran 1947) ve NATO bünyesinde yer almasıyla (Akşam, 25 Eylül 1951) birlikte standartları yükselmeye başlayan Türk ordusu güçlenirken bu süreçte negatif bir durumla da karşı karşıya kalınmış savunma sanayisinde dışa bağımlı olmaya başlanmıştır. Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktı Örgütüne (NATO) üye olması Sovyet Rusya'nın işgaline karşı kalkan olmuş ve Türk ordusunun elindeki silah teknolojisinin yenilenmesini sağlamıştır. Yine bu olumlu gelişmelerle, ordunun mevcudu kısmen de olsa azaltılarak savunma bütçesinin azaltılması ve iş gücüne katkı suretiyle ekonomiye fayda sağlanmıştır. Ancak Türkiye'nin egemenlik politikasının ön şartı olarak kurmayı amaçladığı savunma sanayisi zayıflamış, ordunun teçhizatı yurt dışına bağımlı hâle gelmiştir. Böylece Türkiye'nin ulusal çıkarlarını korumakta zorlanacağı ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2019). Nitekim bu dönemde alınan silah ve ekipmanı Türkiye'nin Sovyetler Birliği dışında bir “düşmana” karşı kullanamayacağı Kıbrıs Krizi'nde öğrenilmiştir.

Yunanistan'ın Kıbrıs krizindeki olumsuz ve yayılmacı tutumu, bu krizin büyümesine ve NATO sürecini olumsuz etkilemesi Türkiye'nin millî savunmaya yönelmesinde etkili olan faktörlerin başında gelmektedir (Köni, 1986). Kıbrıs'ta Yunan Müdahalesi Türkiye'nin adaya müdahalesini mecbur bırakmış ve TBMM, Kıbrıs'a Barış Harekâtı kararı almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 18.07.1974 ve 20.07.1974). Kıbrıs krizi incelendiğinde, Kıbrıs'ta Rumların terör saldırılarının artması üzerine ve Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin azınlık durumuna düşürülüp haklarını elinden almaya yönelik politikalar geliştirilmesi üzerine (Armaoğlu, 2019a) 2 Haziran 1964'te Türk hükümeti Kıbrıs'a müdahale etme kararı almıştır. ABD ise buna karşı çıkmış ve bunu engellemiştir. Dönemin ABD Başkanı Johnson, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964'te tehdit dolu bir mektup göndermiştir (Armaoğlu, 2019a). “*Johnson Mektubu, o güne kadar dostluğuna çok güvenilen ve varlığıyla onur duyulan ABD müttefikliğinin, iki müttefik arasındaki ilişkiden çok, ABD dayatmasıyla ilişkilerin gittiğini*” (Akman, 2012, s.89) göstermiştir. Ayrıca, bu mektuptan bir yıl önce, Sovyet Rusya tehdidine karşı NATO üyesi olan Türkiye'ye savunma amaçlı olarak konuşlandırılan Jüpiter füzeleri de 1963 yılında yine ABD dayatması ile sökülüştü. Küba Krizi olarak adlandırılan bu gelişmelerde ABD'nin, Türkiye'nin kararını sormadan, füzeleri sökmesi Türkiye'yi nasıl göz ardı edilebileceğini gösteren diğer bir örnek olmuştur (Sever, 1997). Türkiye-ABD ilişkileri Johnson mektubundan sonra ciddi bir soğukluğa girmiş ve Türkiye daha bağımsız hareket ederek Sovyet Rusya ile yakınlaşmaya başlamıştır (Canar, 2018). 1974 yılındaki Kıbrıs Harekâtı, Türkiye'nin savunma sanayisinde yerliliğin ve millîliğinin önemini ortaya koyan bir dönüm noktası olmuştur (Şehitoğlu ve Kurt, 2021; Erdoğan, 2021). Bu dönüm noktası ile savunma bütçesi artarken iç ve dış tehditlerle sarsılan ekonomik-sosyal düzen, halkın refahını ve huzurunu kaçırmış, Kıbrıs sorunu ve yaşanan gelişmeler sonrasında Türkiye ihmal ettiği

savunma sanayisinin önemini daha iyi anlamıştır (Yalçın, 2019). Nitekim birçok iç ve dış sorunun yaşandığı Türkiye, 1971-1989 yılları arasında NATO'nun savunma harcamaları en hızlı artan üye ülkesi olmuştur (Temiz, 2012).

Yaşanan ciddi krizlerin neticesinde savunma politikalarında önemli değişikliklerin yaşandığı bu dönemde savunma sanayisi hakkında kısa bir değerlendirme yapıldığında Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'nin savunma bütçesinin sürekli arttığı görülmektedir (Kayan, 2017). Savunma bütçesinin artmasında ve savunmanın teçhizat ve silah açısından dışa bağımlı kalmasında Soğuk Savaş ve yaşanan tehditler kadar ABD'nin de pay sahibi olduğu çalışmalarda görülmektedir (Kandemir, 2023). Bunun sonucunda ulusal güvenliğe yönelik tehditlere karşı önlem alınamaması endişesi, ABD silah ve teçhizatını zorunlu kılmış ve bu bağımlılık Türk ordusunun ABD ordusunun etkisi altına girmesine zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler 1990'lı yıllara kadar Türk savunma sanayisinin güçsüz kalmasına neden olmuştur. Ayrıca bu bağımlılığın bütçeye de olumsuz yansımaları olmuştur. 1950'li yıllarda ABD'den gelen silah ve araçlar ABD'nin II. Dünya Savaşı sırasında kullandığı (savaş artığı) eskiden üretilmiş teçhizatlardan oluşmaktaydı. Bu nedenle Türkiye bu yıllarda silahların yedek parça ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak için 143 milyon dolar harcamak zorunda kalmıştır. Bu harcamalar döviz olarak dışarıya çıkarken Türkiye'nin II. Dünya Savaşı yıllarında biriktirdiği dövizin de erimesine neden olmuştur (Kandemir, 2023). Bunun sonucunda eskimiş (demode) olan bu silah ve araçların sürekli modernizasyonu için de savunma bütçesi ayırmak zorunda kalan Türkiye'nin dışa bağımlılığı devam etmiş, savunma sanayisi gelişmemiştir. Ayrıca gelişmekte olan bir ülke olarak döviz kaybı da artmıştır. Bunun yanında ABD'den gelen birçok uçak nedeniyle Türkiye'de uçak üreten Etimesgut Uçak Fabrikası müşteri bulamadığı için kapanmak zorunda kalmıştır. Yine uçak mühimmatı üreten Şakir Zümre Şirketi de ABD tarafından sağlanan mühimmat nedeniyle kendisinden alım yapılmadığı için savunma sanayindeki faaliyetlerini durdurmuştur (Kandemir, 2023). Bir kısır döngüye neden olan bu gelişmelerle Türkiye'nin dışa bağımlı hâle gelen modern silah ve mühimmat ihtiyacı yani savunma sanayisinin dışa bağımlılığı bitmemiş, modernizasyonu ile de sürekli bütçesinin bir bölümünü savunmasına ayırmak zorunda kalmıştır.

Görüldüğü gibi Türkiye yerli ve millî savunma sanayisini kurup güçlendirdiği 1990'lı yıllara kadar özellikle silah ve ordu teçhizatları ihtiyaçlarını ABD gibi ülkelerden kredi, hibe ya da satın alma gibi yöntemlerle daha çok kullanılmış silahları alarak karşılamıştır. Küba Krizi (1962-1963) sürecinde Türkiye'ye yerleştirilen füzelerin “modası geçmiş Jüpiter füzeleri” olduğu bizzat dönemin ABD Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Taylor tarafından bir basın toplantısında ifade edilmiştir (Milliyet Gazetesi, 24 Nisan 1963). Böylesine dışa bağımlı, eskimiş, modernizasyona mahkûm edilmiş ve sürekli döviz çıkışına neden olacak bu savunma uygulaması/politikası Türk hükümetlerini bir karar verme noktasına getirmiştir. Nitekim Kıbrıs Harekâtı sonrasında uygulanan ambargo ile Türk hükümetleri savunma sanayisi alanında alt yapı kurma çalışmalarını başlatma kararı almıştır (Canbay ve Mercan, 2020). Kıbrıs gibi Türkiye gibi herhangi bir toprak parçasının tarih boyunca taşıdığı stratejik değer daima silah teknolojisi ile bağlantılı olmuştur. Bu ikisi arasındaki bağ yani fiziki coğrafya ile silah teknolojisi arasındaki bağlantı biri sabit diğeri değişken iki unsur arasındaki münasebetin ifadesidir. Dolayısıyla silah teknolojisi geliştikçe herhangi bir toprağın fizik yapısının stratejik değeri de gelişme göstermiştir (Armaoğlu, 2019b). Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye gibi dış tehditlerle karşı karşıya olan ülkelerin (Küçüköğlü, 2023) yerli ve millî savunma kurumlarına ihtiyacı vardır. Bu nedenle Türkiye, özellikle 1974 yılından itibaren yerli ve millî bir savunma sanayisi kurma çabasıdadır. Bugün Türk savunma sanayisi birçok yerli ürünü üretebilecek kapasiteye ulaşmıştır.

Kıbrıs Harekâtı sonrasında alınan kararlar neticesinde Türkiye’de savunma sanayinde öncelikle “Offset Uygulamaları”nı hayata geçirilmiştir. “*Projeler kapsamında, yerli sanayi firmalarının imkân ve kabiliyetlerinin kullanılması, ihracat yoluyla uluslararası rekabet güçlerinin artırılması ve teknolojik iş birliği, yatırım ve Ar-Ge imkânları sağlanması amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlere Sanayi Katılımı / Offset denir*”, (MSB Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2017, s.1). Dünyada 1960’ların sonlarında yaygınlaşmaya başlayan bu uygulama (TÜSİAD, 1999), Türkiye’de ilk defa 1984 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu amaçla savunma sanayisini güçlendirmek için kurulan Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SSGDİ, 7 Kasım 1985 tarihinde, 3238 sayılı Kanun ile) kurulmuştur. Offset uygulamasını savunma sanayisi alanında uygulamaya sokmuştur. Askerî alanda Türkiye’deki ilk offset örneği Deniz Kuvvetleri’nde gerçekleştirilmiştir. 1973 yılında Alman IKL/HDW firması, Türkiye’ye satmak üzere anlaştığı 209/1200 sınıfı 6 denizaltıdan 5’nci ve 6’ncısının gövdesini Deniz Kuvvetleri Gölcük Tersanesi’nde yaptırmıştır (TÜSİAD, 1999). Offset uygulaması örneklerinden biri de bu çalışmada ele alınan ABD merkezli FMC şirketi ile Türk firması olan Nurol Holding’in ortak olarak kurmuş olduğu FNSS Savunma Sistemleri A.Ş. tarafından gerçekleştirilmiştir.

Offset uygulamaları stratejisi ülkelerin teknolojik gelişmişlik düzeyiyle yakından ilgili olup uzun vadeli ulusal güvenlik ve sanayi açısından gelişmişlik ve rekabet politikasının bir parçasını oluşturmaktadır (TÜSİAD, 1999). Bu proje tecrübeleri ve alt yapıların gelişmesi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin sanayisi ve kalkınması için faydalar üretmektedir.

Savunma Sanayisi ve Türk Savunma Sanayisinin Ulusal Ekonomideki Rolü

Savunma sanayisi, bir ülkenin güçlü bir orduya ve ekonomik büyümeyi hızlandıracak teknoloji üreten yapıya sahip olmasında önemli bir rol oynamaktadır (Ateş, 2023). Ayrıca savunma sanayi, son teknolojileri takip etmenin yanı sıra birçok benzersiz özelliğe sahiptir. Bunlar arasında özellikle hassas yüksek teknoloji tekniklerini zorunlu kılması; özel kalite yöntemleri ve eğitimli personel gerektirmesi; Ar-Ge’nin vazgeçilmez konumda olması; yatırım maliyetlerinin yüksek, müşterisinin ve üretim miktarlarının sınırlı olması; üretimin sürekliliği için dış pazarlara ihtiyaç duyulması sayılabilir (Yalçın, 2019).

Savunma sanayisi literatürü incelendiğinde, savunma harcamalarında önemli rol oynayan silah üretim ve ithalat maliyetlerinde yerli savunma sanayi yatırımlarının artırılmasının ve desteklenmesinin önemli olduğu belirtilmektedir. Böyle bir durumun devlet kaynaklarının yurt dışına transferini engelleyebileceği, yerli üreticileri üretime ve yatırıma teşvik ederek ekonomik büyümeyi hızlandırabileceği vurgulanmaktadır (Canbay ve Mercan, 2020). Birçok çalışma, Türkiye’nin silah ithalatının ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna varmıştır. Bu durum, Türkiye gibi savunma harcamalarını azaltamayacak bir coğrafyada yer alan ülkenin, mevcut kaynaklarının (dolar rezervi gibi) kaybını engelleyecek tedbirler alması gerektiğini göstermektedir. Bu tedbirlerin en önemlisi yerli savunma sanayisi altyapısının geliştirilmesidir. Genel olarak, güçlü bir yerli savunma sanayi sektörüne sahip olmak iki açıdan önemlidir. Bunlardan ilki ulusal güvenliğin korunmasıdır. Dolayısıyla gizli silah ve yazılım teknolojilerinin yerli savunma sanayi sektörleriyle üretilmesi bu talebin karşılanmasının ilk adımıdır. İkinci önemli husus ise ekonomik boyutlu olup millî sermayenin güçlü olması sayesinde pahalı silah, teçhizat ve sistemlerin silahlı kuvvetlerin envanterine girmesiyle ilgilidir (Canbay ve Mercan, 2020). Ayrıca millî ve yerli savunma sanayisi ülkelerin kalkınmasına önemli katkı sağlamaktadır. Öncelikle ordunun ihtiyaçları yurt içinden karşılanmaktadır. Bu sayede yerli savunma sanayi firmaları iş kabiliyetlerini güçlendirmekte, kâr elde etmekte ve büyümektedir. Bu kazançlı iş, istihdam edilebilirliği artırarak ülkedeki işsizliğin azaltılmasına da yardımcı olmaktadır. Önemli noktalardan biri de yerli savunma sanayinin kapasitesi

geliştikçe ülke dışına döviz çıkışının azalmasıdır. Buna ek olarak, yerli üretim ürünler ihraç edilerek Türkiye'nin ihracat gelirleri de artmıştır. Savunma sanayisindeki bu gelişmeler uzun vadede diğer sektörlerle yansiyarak Türkiye'nin kronikleşmiş olan dış ticaret açığı sorununu azaltma potansiyeline de sahiptir. (Ateş, 2023). Bütün bunların yanında bu firmalar yaptığı Ar-Ge yatırımları ile ülke içinde ve dünyada yerel ürünlerin teknolojik niteliklerini güçlendirmeye katkı da sunmaktadır. Bu durum sürekli bir gelişmeyi de sağlayarak yerli firmaların daha büyük projelere girişmesini cesaretlendirmektedir (Erdoğan, 2021). Anlaşılacağı üzere savunma sanayine yatırım başlangıçta maliyetlidir ancak uzun vadede bu, istihdam ve silah ihracatı yoluyla ekonomik büyümeye, ödemeler dengesine ve sanayileşmeye fayda sağlayacaktır. İlgili literatür incelendiğinde, Türkiye'nin savunma sanayi alanında önemli bir gelişme gösterdiği ve bu çalışmaların Türkiye'nin ekonomik ve teknolojik gelişiminin yanı sıra askerî caydırıcılık kabiliyetine de katkı sağladığı görülmektedir (Özgen, 2016; Baran, 2018; Sandalcılar vd., 2018; Saraçöz, 2018; Ateş, 2020; Bayram, 2020; Canbay ve Mercan, 2020; Besenyö, ve Málnássy, 2022; Ateş, 2023; Küçüköğlü, 2023). Ayrıca savunma sanayisi, yeni teknolojilerin kullanıldığı, yoğun araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri içeren ve diğer sanayi sektörleriyle etkileşimin fazla olduğu bir sektör olduğundan gelişmiş ülkelerde endüstriyel kalkınmanın lokomotif durumunda olduğu görülmektedir (Temiz, 2012). Bu özellikleri ile Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olmasında önemli bir paya sahip olacaktır.

Türkiye'nin yerli ve millî savunma sanayisini Cumhuriyetin ilk yıllarındaki gibi tekrar kurmasında dönüm noktası az önce de ifade edildiği gibi şüphesiz 1974 Kıbrıs Harekâtı ve sonrasında karşılaşılan ABD ambargosu (5 Şubat 1975) olmuştur (Soysal, 1977). Bu ambargo, Türkiye'nin başta NATO ülkeleri olmak üzere, diğer birçok ülkeye karşı daimî silah alıcısı konumundan çıkmasına katkı sağlamıştır (Küçüköğlü, 2023). Bu değişimin ardından Türkiye, ulusal savunma açısından kurumsal ve sanayi alanında gerçekçi bir yaklaşımla yerli ve millî savunma sanayisi kurma hedefine geri dönmüştür (Ermiş ve Canbolat, 2022).

Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarındaki etkinliğinin artması ile savunma sanayisinin ekonomik hacmi arasındaki bağın artması ilgili sektör verileri incelendiğinde görülmektedir. 2002 yılında Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarının iç kaynaklarla karşılanma oranı yüzde 24 civarındayken 2020'de bu oran yüzde 74-75'e ve sektörün yıllık cirosu 11 milyar dolara çıkmıştır. Bu değer yaklaşık yüzde 30'u ihracat değeridir (Erdoğan, 2021). Türkiye'nin savunma sanayisinde ihtiyaçlarını yerli firmalardan karşılama oranı 2022 yılında önemli bir orana yükselmiş ve yüzde 80'lere yaklaşmıştır (Küçüköğlü, 2023). Bu durum yerli ve millî savunma sanayinin kısa sürede geldiği noktayı gösterirken savunma sanayinin, Türkiye'nin ihracatını arttırmasında ve dış ticaret açığını azaltmasındaki katkısını da göstermektedir (Ateş, 2023). Savunma sanayisinin sektörel verileri incelendiğinde son 20 yıl içinde Türk savunma endüstrisinin sürekli geliştiği görülmektedir. Örneğin savunma sanayinde yerlilik oranı %20'den %80'e yükselmiş ve bu oransal artış aynı zamanda savunma sanayi cirosu, savunma sanayi ihracatı, savunma projeleri sayısı, bu projelerin toplam bedeli ve savunma sanayi firma sayısı kalemlerinde de gerçekleşmiştir (Yılmaztürk, 2023).

Yaşanan son gelişmelerle Türkiye'de önemi artan yerli ve millî savunma sanayisi; her geçen gün gelişen, güçlenen ve bağımsızlaşan ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamakta, ülkenin uluslararası siyasi prestijini yükseltmekte, daha bağımsız ve etkin bir güvenlik politikası uygulama yeteneğini teşvik etmektedir (Erdoğan, 2021). Son dönemde yaşanan iç ve dış gelişmeler göstermiştir ki Türkiye'nin "millî, yerli ve bağımsız savunma sanayisi" oluşturması ve kurması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu düşünceden hareketle Türkiye hükümetleri 1970'lerden itibaren yerli ve millî sanayinin kurulmasına önem vermiştir (Tombak, 2022). Bu alanda birçok yerli savunma sanayisi firması kurulmuştur (Ermiş ve Canbolat, 2022). Bunlardan biri de bu çalışmada ele alınan FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.'dir.

FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.

Türkiye'nin ilk özel savunma sanayi fabrikası, Şakir Zümre tarafından 1925 yılında İstanbul Haliç bölgesinde tamamen yerli sermaye kullanılarak yaptırılmıştır (Küçüköğlü, 2023). Daha sonra Nuri Killigil (Karaköse, 2010; Karaköse, 2019), Nuri Demirağ (Yalçın, 2009) gibi girişimciler tarafından devam ettirilen bu girişimler, 1950'li yıllarda değişen politikalarla durmuştur. NATO süreciyle durma noktasına gelen askerî savunma sanayisi MKEK'e devredilmiştir. Ordu savunma ve silah ihtiyaçlarını ABD, İngiltere ve Fransa gibi NATO üyesi ülkelerden temin etmeye başlamıştır (İstikbal, 2022). Daha sonra da birçok fabrika kapatılmıştır. “*Örneğin, THK-5A hafif nakliye uçağının üretimini gerçekleştirerek, bu uçağı ambulansa dönüştürülmüş haliyle Danimarka'ya ihraç eden Türk Hava Kurumu (THK) uçak fabrikası MKEK'ye devredildikten sonra, söz konusu fabrika 1968 yılında tekstil fabrikası olarak kullanılmıştır.*” (Küçüköğlü, 2023, s.25). Ancak biraz önce ifade edilen 1974 Kıbrıs Harekâtı ve sonrasında yaşanan gelişmelerle yerli ve millî sanayi kuruluşlarına tekrar önem verilmeye başlanmıştır. Bu süreçte kurulan ilk firmalardan birisi FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.'dir.

FNSS Savunma Sistemleri A.Ş. Nurol Holding A.Ş. ve BAE Systems, Türk Silahlı Kuvvetleri ve müttefik kuvvetler için paletli ve tekerlekli zırhlı savaş araçları ve silah sistemleri tasarlayan ve üretmek için kurulmuş ortak bir girişimdir (FNSS). FMC-NUROL Savunma Sanayii A.Ş. adıyla 1986 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerine paletli araç üretmek amacıyla kurulan bu şirketin ismi, 1997 yılında “FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.” olarak değiştirilmiştir. FNSS Savunma Sistemleri Anonim Şirketinin bugün yüzde 51'i Nurol Holding A.Ş.'ye aittir. BAE Systems'in ise yüzde 49 hissesi bulunmaktadır. FNSS Savunma şirketi taktik tekerlekli ve paletli araçlar, zırhlı araçların modernizasyonu, hafif ve orta zırhlı araçlar ve tanklar, seyyar yüzer hücum köprüsü, zırhlı iş makinası gibi genellikle zırhla ilgili projeler üreten bir şirkettir (Erdinçler, 2021).

Türkiye'nin yukarıda anlatılan tehdit ve sorunları yaşamasından sonra ülkede yerli ve millî savunma sanayinin geliştirilmesi için Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SSGDİ - Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 1990 yılında Savunma Sanayii Müsteşarlığı'na dönüşmüştür. Günümüzde ise Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) adını almıştır), 7 Kasım 1985 tarihinde ve 3238 Sayılı Kanun ile kurulmuştur. Dikkat edildiğinde 1985'li yıllar, savaş teknolojileri ve muharebe ortam ve imkanlarının hızla gelişmekte olduğu bir döneme denk gelmektedir. Bu nedenle “*Türk savunma sanayiinin dinamik bir yapıya kavuşması ve ihracat potansiyeline sahip, uluslararası alanda rekabet edebilir bir konuma getirilmesi hedeflenmiştir. Yeni teknolojilere hızla adapte olan ve teknoloji üretebilen yapı, sivil amaçlarda üretim de öngör(ül)müştür*” (Savunma Sanayii Başkanlığı, 2022). Öncelik olarak yerli sanayi altyapısından azami ölçüde yararlanmak, ileri teknoloji yeni yatırımlara yön vermek ve teşvik etmek amaçlanmıştır. Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SSGDİ - Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) kuruluşundan bir yıl sonra, ilk savunma projesi olan 1.698 adet zırhlı muharebe aracının Türkiye'de lisans altında üretilmesini kapsayan teklife çağrı dosyasını yayınlamıştır. Aynı yıl FMC ve NUROL kendi arasında yaptığı bir mutabakat zaptıyla ileride kuracakları FMC-NUROL Savunma Sanayi (FNSS) ortak girişim şirketinin tohumlarını atmış ve Savunma Sanayii Müsteşarlığının Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA) ihalesine katılmıştır. Böylece Ekim 1986'da verilen teklifleri inceleyen Savunma Sanayii Müsteşarlığının, Ocak 1988'de ilk müzakereyi, FMC-NUROL Ortaklığı (FNSS) ile başlatma kararı almasıyla FNSS, Türk Savunma Sanayisinde ilk ihalesini alarak sektörde yer almaya başlamıştır. 1990 yılından günümüze de binlerce zırhlı araç üreterek Türk ordusuna destek olurken ülkenin kalkınmasına da katkı sunmaktadır.

FNSS, kurulduğu günden bu yana Türk savunma sanayisi için birçok projeyi hayata geçirmiştir (Tablo 1). Bunlardan bazıları şunlardır:

1988 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığı ile ilk ZMA (Zırhlı Muharebe Aracı) projesi imzalanmıştır. Günümüze kadar binlerce ZMA üretimi gerçekleştirilmiştir. Ekler kısmında FNSS tarafından üretilen araç ve silah sistemleri hakkında bilgi sunulmuştur. 1993'te ZMA'lar Somali'ye; 1994'te Bosna'ya ihraç edilmeye başlanmıştır. 1995'te M113 Modernizasyon çalışmalarına başlanmıştır. 1997'te Türkiye'nin ilk komple savunma sistemi ihracatı Birleşik Arap Emirlikleri'ne FNSS tarafından gerçekleştirilmiştir. 1999 yılında ZMA'lar Kosova'ya ihraç edilmiştir. 2000 yılında Malezya'ya üretilen ZMA ile Türkiye'nin tek kalemde en büyük silah sistemi ihracatı gerçekleştirilmiştir. 2000 yılında Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) için Geliştirilmiş Zırhlı Personel Taşıyıcı (GZPT) projesi hayata geçirilmiştir. 2002 yılında AKINCI ZMA Prototipi ve ürün geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. 2004 yılında Suudi Arabistan ile imzalanan M113 modernizasyon projesi Türkiye'nin yurt dışında bir askeri fabrikayı işletmek ve teknoloji transferi gerçekleştirmek suretiyle hayata geçirdiği ilk ihracat projesi olmuştur. 2005 yılında PARS 8x8 Taktik Tekerlekli Zırhlı Araç (TTZA) prototipi ve ürün geliştirme çalışmaları ile Türkiye'nin ilk özgün tasarım 8x8 Taktik Tekerlekli Zırhlı Aracı projesi hayata geçirilmiştir.

2007 Savunma Sanayi Başkanlığı (SSB), SAMUR Seyyar Yüzücü Hücum Köprüsü projesi hayata geçirilmiştir. Yine Türkiye'de tasarlanan ilk uzaktan komutalı kule sistemi PENÇE UKK geliştirme projesi 2008 yılında FNSS ve ASELSAN ortaklığında başlatılmıştır. 2009 yılında ise KUNDUZ Amfibi Zırhlı Muharebe İstihkam İş Makinesi (AZMİM) ürün geliştirme ve seri üretim projesi dünya genelinde, amfibi özelliğe sahip ilk ve tek zırhlı iş makinesi olarak FNSS tarafından üretilmeye başlanmıştır. 2010 yılında PARS 6x6 Taktik Tekerlekli Zırhlı Araç (TTZA) prototipi ve ürün geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. Yine 2010 yılında ASELSAN A.Ş tarafından hayata geçirilen Kundağı Motorlu Namlulu Alçak İrtifa Hava Savunma Sistemi ürün geliştirme ve seri üretim projesi dünya üzerinde 35 mm namlulu, amfibi özelliğe sahip ilk zırhlı hava savunma aracı projesi olmuştur.

FNSS tarafından gerçekleştirilen 2011 yılındaki MALEZYA AV-8 8X8 ihracat projesi, Türkiye'nin 2011 yılına kadar gerçekleştirdiği tek kalemdeki en büyük savunma sistemi ihracatı olmuştur. 2013 yılında KAPLAN STA Paletli Zırhlı Tanksavar Aracı konsepti projesi başlatılmıştır. Adı geçen önemli çalışmalara ve üretilmeye imza atan FNSS şirketi AR-GE'ye önem veren çalışmaları ile Türkiye'nin küresel savunma sanayisi markası olma yolunda 2015 yılında marka imajı ve logosunu yenilemiştir. 2019 yılında ise Savunma Sanayi Başkanlığı (SSB), STA projesi kapsamında tasarlanıp üretilen KAPLAN Tanksavar Araçları, Kara Kuvvetleri Komutanlığı envanterine dahil edilmiştir.

2024 yılında 35. yılını tamamlayacak FNSS, bu tecrübesi ve bilgi birikimiyle Türk savunma sanayisinin ilk komple sistem ihracatını gerçekleştirirken kendi vizyon ve misyonunda da belirttiği gibi dünyanın güvendiği ve saygı duyduğu yaratıcı çözümlerle yeni nesil insanlı ve insansız kara sistemlerini tasarlamayı ve üretmeyi sürdürmektedir. Bunun için Kasım 2021 tarihinde FNSS Gölbaşı tesislerinde Land Rover Araç (UGV) ve Askerî Robot Teknolojisi (ART) töreninde, Türk Silahlı Kuvvetleri, İçişleri Bakanlığı, Türkiye Savunma Sanayii Başkanlığı ve medyanın katılımıyla gerçekleşen toplantıda SSB ve FNSS Savunma Sistemleri arasında "Ağır Sınıf İnsansız Kara Aracı Seri Üretim Niyet Beyanı" imzalanmıştır. Böylece havada İHA ve SİHA üreten yerli savunma sanayisi artık karada da İKA'lar üretmeye başlamıştır.

Sonuç

Türkler, tarihleri incelendiğinde ordu-millet olmaları ve savaşçı özellikleriyle ön plana çıkan bir millet olmuştur. Ayrıca savaş teknolojileri ve harp sanatı konusunda çağlar boyunca dünyada önemli bir mevki işgal etmişlerdir. Günümüzde de ordu ve savunma sanayisi ile bu noktada dikkat çekici roller üstlenmektedir. Örneğin Rusya-Ukrayna Savaşı'nda izlediği etkin rol ile dünyanın takdirini kazanmıştır. Yine Azerbaycan-Ermenistan arasındaki savaşta Türk SİHA'ları (Silahlı İnsansız Hava Aracı) Türkiye'nin silah teknolojisindeki seviyesini göstermesi bakımından önemlidir. Bu yönüyle Türk savunma endüstrisi inovasyon ve güncel silah sistemleri alanında gösterdiği gelişim ve atılım ile insansız platform ve kuleler konusunda dünyanın sayılı ülkeleri arasında yerini almıştır. Bu doğrultuda FNSS, savunma sanayine yönelik dünyanın önde gelen kara savunma ve silah sistemleri üreticileri arasında yerini alırken uluslararası ihalelerde başarılı olmuş bir yerli kuruluş olarak savunma sanayimize önemli katkılar sunmaktadır.

Tarih “olsaydı, olursa” üzerinden yazılmaz; “olanın, yaşanılanların” üzerinden yazılır. Türkiye'nin son yüzyılda yaşadığı savaşlar, tehditler, sorunlar (Hatay, Kıbrıs, Suriye gibi) ve terör olayları her zaman güçlü bir orduya; güçlü bir ekonomiye; bağımsız ve etkin bir dış politikaya; güçlü, yerli ve millî bir savunma sanayisine sahip olması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle geçmişte yaşanan büyük savaş ve sorunların bir daha yaşanmaması için güçlü, caydırıcı, çağdaş ve son teknolojiyle donanmış bir ordunun her zaman var olması şarttır. Bunun için yerli savunma firmalarının varlığı ve Ar-Ge çalışmaları millî güvenlik için önemli hususlardan biridir. Yerli ve millî savunma sanayisi son yıllarda önemli bir gelişme kaydetmiş ve geçmişte kamu eliyle başlatılan girişim ve yatırımlar son dönemde yerini özel sektöre bırakarak bu konuda önemli bir mesafe katedilmiştir. Bu alanda yapılan araştırmalar da göstermektedir ki savunmadan ekonomiye, istihdamdan bağımsız etkin dış politikaya kadar birçok alanda savunma sanayi güçlü bir role sahiptir. Teknolojik silah üretip ihraç eden Türkiye hem ihracatını hem savunma, askerî diplomasisini küresel ölçekte güçlendirmiş olacaktır. Türkiye gibi coğrafi konumu ile her daim tehditlere açık olan bir ülke yerli ve millî bir savunma sanayisine sahip olmak zorundadır. Yapılan çalışmalar ve ortaya konulan bulgular bunu göstermektedir. Bir ülkenin savunma sanayi potansiyeli ve kapasitesi o ülkenin diplomasisi, dış politikası, savunma ve güvenlik diplomasisi ve teknoloji diplomasisi gibi çeşitli alanlarda kendini göstermektedir. Bu potansiyelin varlığı, gücü, niteliği, etkin yönetilmesi ve yönlendirilmesi ülkenin dış politikadaki etki gücünü, caydırıcılığını, askerî diplomasideki etkisini arttıracaktır. Bu nedenle savunma sanayisi gelişmiş ülkeler için ayırıcı bir özelliktir. Türkiye de gelişmekte olan bir ülke olarak ve bölgesindeki yoğun çatışma ve savaşlar, geçmişteki tecrübe edilen sıcak ve soğuk savaşlar ülkenin millî ve yerli bir silah ve savunma endüstrisine sahip olmasını ve bunu etkili bir şekilde yönetmesi gerektiğini göstermektedir. Unutulmamalıdır ki yaşanılacak bir sıcak savaşta (geçmişteki Kıbrıs tecrübesi gibi) küresel silah lobilerinin ve şirketlerinin uygulayacağı ya da uymak zorunda kalacağı bir silah ambargosu Türkiye'nin ulusal güvenlik ve savunma potansiyelini olumsuz etkileyecektir.

Türkiye millî, üniter devlet yapısını, bağımsızlığını ve millî egemenliğini korumak zorundadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve geçmişi incelendiğinde Anadolu'da var olmanın koşulunun güçlü olmaktan geçtiği görülmektedir. Yoksa telafisi imkânsız bedeller ödenmektedir/ödenecektir. Gelecekte de savunma sanayisinde güçlü olmak için FNSS örneği önemli bir referanstır. FNSS'nin bugünkü geldiği nokta ve elde ettiği başarılar yerli ve millî savunma sanayinin kısa sürede güçlü ve bağımsız bir Türk savunma sanayisinin kurulabileceğinin bir göstergesidir. Sürekli çağdaş ve ileri teknolojilerle donatılmış güçlü bir orduya sahip olan Türkiye, her türlü dış ve iç tehditler karşısında başarıyla mücadele edecektir. Bunun için Ar-Ge'den taviz vermeyen, bağımsız, millî ve yerli savunma sanayi firmalarının

sayısının ve kurumsal kapasitesinin artırılması ülkenin hedeflerinden biri olmalıdır. Ayrıca ekonomik olarak yerli ve millî savunma şirketlerinin yarattıkları istihdam imkânları, birçok endüstri kolunu harekete geçirerek ülkede üretimi canlandırmasıyla da ekonomik artı değer sağlamaktadır. Bu yerli ve millî savunma sanayi firmaları ihracat yaparak ülkeye döviz girişi sağlarken ordunun önemli ihtiyaçlarını karşılamakta, savunmada dışa bağımlılığı azaltırken döviz çıkışını engellemekte, gelecekte yaşanabilecek ulusal tehditler ve saldırılar karşısında devletin ve milletin güvenliği için stratejik bir kazanım sağlamasıyla bağımsız dış politikanın yürütülmesinde devletin gücünü arttırmaktadır.

Ayrıca öneri olarak belirtilmelidir ki Savunma sanayi literatüründe ve savunma tarihinde çok kısa sürede başarıya ulaşan yerli ve millî savunma firmalarının üretim ve rollerinin araştırılması ve ulusal ekonomiye, savunmaya ve teknolojiye yaptıkları katkıların tespit edilip paylaşılması savunma sanayisinin ülke için hayati öneminin daha iyi anlaşılmasına önemli katkılar sunacaktır.

Kaynakça

Arşiv belgeleri

TBMM Arşivi

TBMM Tutanak Dergisi, 18.07.1974. Toplantı: 13.

TBMM Tutanak Dergisi, 20.07.1974. Toplantı: 13.

Gazeteler ve Dergiler

Akis Dergisi, 10 Temmuz 1954.

Akşam Gazetesi.

Ulus Gazetesi.

Zafer Gazetesi.

Telif ve Tetkik Eserler

Adak, M. (2021). Coğrafyanın Türk kültürüne etkileri hakkında. Duran A. ve Çatlı Özen G. (Ed.) *Türk kültürü araştırmaları serisi I* içinde (ss. 491-507). Ankara: Berikan.

Adak, M. (2022). Türk harp tarihi ve sanatı açısından bir kaynak değerlendirmesi: Dânişmend Gâzi destanı. Demir A. ve Doğan M. (Ed.) *Başlangıcından günümüze Türk tarihinde ordu ve savaş* içinde (ss. 1-38). Ankara: Berikan.

Akman, H. (2012). Kıbrıs cumhuriyeti ilanından johnson mektubuna, Kıbrıs sorunu (1960-1964). *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 22, 65-98.

Akyüz, H. (2002). *Kutadgu bilig 'de sosyo-pedagojik ve siyasal söylem*. Erzurum: Eser Ofset.

Armaoğlu, F. (2019)a. *20. Yüzyıl siyasî tarihi (1914-1995)* (26. Baskı). İstanbul: Kronik.

Armaoğlu, F. (2019)b. *Türk siyasi tarihi* (4. Baskı). İstanbul: Kronik.

Ateş, E. (2023). Türk savunma sanayinin ihracat rekabet gücünün belirlenmesi. *Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 33(2), 433-460.

- Baran, T. (2018). Türkiye’de savunma sanayi sektörünün incelenmesi ve savunma sanayi sektörü harcamalarının ekonomi üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 58-81.
- Bayram, O. (2020). Savunma sanayinin gelişiminin ihracat-ithalat dengesi üzerindeki etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 163-188.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. Yayına Hazırlayan: Ahmet Kuyuş, İstanbul: Yapı Kredi.
- Besenyö, J. ve Málnácssy, A. (2022). Future expansion and prospects of Turkish defense industry. *Insights Into Regional Development*, 4(2), 10-21.
- Bıçak, A. (2019). *Türk düşüncesi I kökenler*. İstanbul: Dergâh.
- Canar, B. (2018). SSCB-Türkiye ilişkilerinde Kıbrıs sorunu (1964-1979). *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, 8, 223-246.
- Canbay, Ş. ve Mercan D. (2020). Türkiye’de silah ithalatının iktisadi büyüme üzerine etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(35), 707-734.
- Duman, İ. (2020). *Büyük Selçuklu ordusunda kullanılan savaş aletleri*. İstanbul: Selenge.
- Erdinçler, R. E. (2021). *Türkiye’de ulusal güvenlik ve savunma sanayii*. Ankara: Gazi.
- Ermiş, U. ve Canbolat, İ. (2022). Truman doktrininden SaGeB’e Türk dış politikası ekseninde modern Türk savunma sanayiinin kuruluşu. *International Journal of Social Inquiry*, 15(2), 557-574.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman doktrini ve Marshall planı. Balıkesir Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 377-397.
- FNSS, <https://www.fnss.com.tr/tr> Erişim 05.02.2024.
- İstikbal, D. (2022). *Türk savunma sanayii modeli ve teknolojik dönüşüm*. İstanbul: SETA.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk millî kültürü*. (17. Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Kandemir, O. G. (2023). Tehdit algısının askeri stratejiye etkisi: soğuk savaş yıllarında Türkiye örneği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19(46), 561-583.
- Karaköse, N. (2010). *Askeri, siyasi ve silah sanayicisi kişiliği ile Nuri Paşa (killigil)*. (Tez. No. 257392). [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Karaköse, N. (2019). *Nuri Paşa (killigil) Enver Paşa’nın kardeşi*. (2. Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Karpat, K. H. (2012). *Türk dış politikası tarihi*. İstanbul: Timaş.
- Kayan, A. (2017). *Savunma sanayinin gelişimi ve savunma harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisi*. (Tez. No. 472185). [Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Köni, H. (1986). “1964-1974 Yılları Arası Türk-Yunan İlişkileri: Algılama Analizi” Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri*, içinde s. 81-92. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi.

- Küçüköğlü, M. (2023). Türk savunma sanayisindeki gelişmelerin ekonomiye etkileri (2000-2023). *Sakarya İktisat Dergisi*, 12(1), 15-41.
- Millî Savunma Bakanlığı (2023). *Cumhuriyet'in 100. Yılında Millî Savunma Bakanlığı*. Ankara: Millî Savunma Bakanlığı.
- Milliyet Gazetesi, 24 Nisan 1963.
- MSB Savunma Sanayii Müsteşarlığı (2017). *Sanayi katılımı / offset uygulamaları yönergesi*.
- Özdal, A. N. (2019). *Türklerin savaş sanatı*. (2. Baskı). İstanbul: Timaş.
- Özgen, C. (2016). Türkiye'nin savunma sanayii politikasının analizi: Türk savunma sanayii politikası ve stratejisi esasları dokümanı örneği. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 193-205.
- Özlu, H. (2019). Türkiye'de savunma sanayi gelişim tarihi içinde makine ve kimya endüstrisi kurumunun kuruluş dönemi faaliyetlerinin analizi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 18(1), 176-216.
- Sandalcılar, A. R., Hacımamoğlu, T. ve Cihan, K. A. (2018). Türkiye ile ABD arasında ateşli harp silahları ve malzemeleri dış ticaretinin analizi. *Business and Organization Research Kongresi*, Karabük, 401-409.
- Saraçöz, Y. (2018). *Savunma sanayiinin önemi ve savunma harcamalarının ülke ekonomisine etkileri*. (Tez. No. 503519). [Yüksek lisans tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sever, A. (1997). Yeni bulgular ışığında 1962 Küba krizi ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52(1), 647-660.
- Soysal, İ. (1977). Türk-Amerikan siyasal ilişkilerinin ana çizgileri. *Bellekten*, 41(162), 257-276.
- Şehitoğlu, Y. ve Kurt, E. (2021). *Türk savunma sanayii tarihi (1834-2020) dönemler ve aktörler*. İstanbul: Ötüken.
- Şimşek, A. (2021). *Tarih Nasıl Yazılır?*. (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı. (2022). *Türk Savunma Sanayii Ürün Kataloğu*. (3. Baskı). Ankara: Savunma Sanayii Başkanlığı.
- Taşağıl, A. (2020). *Bozkırların ilk imparatorluğu hunlar*. İstanbul: Yeditepe.
- Temiz, D. (2012). Ekonominin önemli bir parçası: savunma sanayii. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 1-18.
- Tombak, F. (2022). Türk savunma sanayisinin gelişiminde örnek bir model: Otokar. Demir A. ve Doğan M. (Ed.). *Başlangıcından Günümüze Türk Tarihinde Ordu ve Savaş içinde* (ss. 189-223), Ankara: Berikan.
- Toprak, Z. (2022). *Kurucu felsefenin evrimi Atatürk*. (4. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- TÜSİAD (1999). *Türk savunma sanayisinde offset uygulamaları*. İstanbul: TÜSİAD.
- Uzman, N. (2018). II. Dünya savaşı sonrasında Sovyet talepleri ve Türkiye'nin tepkisi. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 11(22), 117-142.

Yalçın, O. (2009). Mühürdarzade nuri bey'in (demirağ) hayatı ve çalışmaları (1886-1957). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44, 743-769.

Yalçın, O. (2019). *Türk hava harp sanayii tarihi*. (3. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Yılmaztürk, A. (2023). Türkiye'de savunma sanayi sektörü ve ekonomi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. *Enderun Dergisi*, 7(2), 139-165.

TABLO 1: FNSS'nin Ürettiği Savunma Sistemleri

PALETLİ ZIRHLI ARAÇLAR
KAPLAN YN-ZMA (Zırhlı Muharebe Aracı)
AKINCI ZMA (ACV-19)
KAPLAN MT (TANK)
KAPLAN-STA
ZAHA
ZPTP
ZMA-15
TEKERLEKLİ ZIRHLI ARAÇLAR
PARS ALPHA 8x8 (Yeni Nesil Zırhlı Muharebe Aracı)
PARS İZCİ 8x8 (Taktik Tekerlekli Zırhlı Araç - TTZA)
PARS İZCİ 6x6 (Taktik Tekerlekli Zırhlı Araç - TTZA)
PARS IV 6x6 (Özel Operasyon Aracı - ÖOA)
PARS IV 8x8 (Yeni Nesil Tekerlekli Zırhlı Araç)
PARS III 8x8 (Taktik Tekerlekli Zırhlı Araç – TTZA)
PARS III 6x6 (Taktik Tekerlekli Zırhlı Araç – TTZA)
PARS İZCİ
PARS 4x4
MODERNİZASYON PROJESİ
M113 Modernizasyonu
İSTİHKAM ARAÇLARI
Seyyar Yüzücü Hücum Köprüsü (SAMUR)
Amfibi Zırhlı İstihkam İş Makinesi (KUNDUZ)
İNSANSIZ KARA ARACI
Gölge Süvari (A-İKA)
KULE SİSTEMLERİ
TEBER 35 (Uzaktan Komutalı Kule – UKK)
TEBER-II 30/40 (Uzaktan Komutalı Kule - UKK)
TEBER 30 (İki Kişilik Kule)
SABER
SABER 25 (Uzaktan Komutalı Kule - UKK)
SANCAK (Uzaktan Komutalı Kule - UKK)
ÇAKA (Uzaktan Komutalı Kule - UKK)
UKTK Uzaktan Komutalı Tanksavar Kulesi

